

КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Постановка проблеми. Вітчизняна вища школа перебуває в стані зміни змістовних і організаційно-педагогічних форм побудови освітнього поля. Побудова єдиної освітньої системи, що відповідає сучасним вимогам суспільства, припускає розробку психолого-педагогічних технологій, які будуть реалізовувати навчальний процес як цілісний і безперервний, спрямований на розвиток особистості.

Цілісний комплекс питань, вирішення яких викликає теоретичний і практичний інтерес, пов'язаний з проблемою формування розвивального середовища, а також необхідністю теоретико-методологічного обґрунтування ролі внутрішньої, суб'єктної активності майбутнього вчителя музики в процесі його особистісного і професійного розвитку. Не менш актуальними є емпіричні дослідження цієї проблеми, що дають можливість більш чітко окреслити припустимі межі застосування накопичених даних для ефективного здійснення професійної підготовки майбутнього вчителя і, зокрема вчителя музики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безпосередньо до висвітлення сутнісних характеристик процесу професійної підготовки майбутнього вчителя музики зверталися Е. Абдуллін, О. Апраксина, Н. Гуральник, Л. Коваль, А. Козир, Л. Масол, І. Мостова, С. Науменко, О. Олексюк, В. Орлов, О. Отич, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, Л. Хлебнікова, О. Щолокова. Водночас, проблема визначення критеріїв та рівнів сформованості розвивального середовища професійної підготовки майбутнього вчителя музики ще не була предметом дослідження у музично-педагогічній галузі освіти.

Мета статті: визначити критерії та рівні сформованості розвивального середовища професійної підготовки майбутнього вчителя музики.

Виклад основного матеріалу. Результати дослідження теоретичних питань організації навчально-виховного процесу і умов формування розвивального середовища професійної підготовки майбутнього вчителя музики дали можливість встановити критерії, кожний з яких, з одного боку відображає ефективність самого процесу формування розвивального

середовища професійної підготовки майбутнього вчителя музики як соціально-освітнього утворення, з другого боку вплив розвивального середовища на професійну підготовку фахівця, розвиток окремих професійних якостей і особистості майбутнього вчителя музики в цілому. За своїм змістовим наповненням, спрямованістю, теоретичним і практичним значенням їх можна класифікувати як наступні:

1) критерій теоретико-методологічного забезпечення формування розвивального середовища професійної підготовки;

2) критерій цілісності процесу професійної підготовки вчителя музики;

3) аксіологічний критерій;

4) інтегративно-екстеріорізаційний;

5) сенситивно-рефлексивний;

6) креативно-розвивального навчання;

7) варіативно-комунікативний [1].

Кожний із перерахованих критеріїв має показники його вираженості у формуванні розвивального середовища професійної підготовки, що піддаються діагностуванню.

Критерій теоретико-методологічного забезпечення формування розвивального середовища професійної підготовки майбутнього вчителя музики – за цим критерієм діагностуються компетенції суб'єктів освітнього середовища щодо володіння фундаментальними основами музично-педагогічної освіти, психології мистецтва, готовність суб'єктів освітнього середовища до використання теоретико-методологічних знань у формуванні розвивального середовища професійної підготовки, здатність до методологічної рефлексії й узагальнення результатів власної музично-педагогічної діяльності з метою подальшого професійного самовдосконалення.

Показниками цього критерію є:

– *визнання самоцінності особистості* студента і його викладачів, як повноправних суб'єктів формування розвивального середовища професійної підготовки;

– *повага до особистості*, заснована на визнанні здібностей, точок зору, індивідуальних цінностей суб'єктів тощо;

– *усвідомлення права* суб'єктів розвивального середовища професійної підготовки на вільний розвиток;

– дотримання принципу відкритості розвивального середовища професійної підготовки;

– трансляція і відтворення людського досвіду у формуванні розвивального середовища професійної підготовки;

– уявлення про творчу природу музиканта-педагога, розуміння необхідності і конкретні кроки до його самореалізації в умовах розвивального середовища професійної підготовки.

Критерій цілісності навчально-виховного процесу в умовах формування розвивального середовища професійної підготовки – фіксує змістову, організаційну та операційно-технологічну цілісність навчально-виховного процесу в умовах формування розвивального середовища професійної підготовки.

Показниками цього критерію є:

– *змістова цілісність* педагогічного процесу;

– *організаційна цілісність* педагогічного процесу;

– *операційно-технологічна*.

Аксіологічний критерій – передбачає виявлення і зіставлення ціннісних орієнтацій студентів і викладачів, способи використання гуманістичного потенціалу дисциплін, які вивчаються студентами музично-педагогічних факультетів для усунення суперечностей у процесі формування РСПП, акцентування уваги на аксіологічних, художньо-естетичних, етичних і соціально-психологічних аспектах професійної підготовки майбутніх учителів музики.

Показниками цього критерію є:

– процес формування системи ціннісних орієнтацій у музично-педагогічній підготовці майбутнього вчителя музики, що проявляється у змісті навчальних планів і робочих програм з теоретичної і виконавської підготовки;

– характеристики сформованості ціннісних музично-естетичних орієнтацій;
– прояви професійної компетентності, зокрема у вмінні аналізувати і виявляти закономірності розвитку музичного мистецтва як носія цінності.

Інтегративно-екстеріоризаційний – критерій заснований на концепції інтеграційно-кореляційних зв'язків між процесом професійної підготовки і формуванням особистості майбутнього вчителя музики, а також встановлення і використання у навчальному процесі різноманітних зв'язків між навчальними дисциплінами, зокрема, між предметами психолого-педагогічного і мистецького циклів, різними галузями знання, культури та мистецтва.

Показниками цього критерію є :

– *органічна єдність навчання, виховання, розвитку* [5, с.584];
– інтеграція ідей;
– рівень засвоєння знань;
– ступінь екстеріоризації знань – знання, яким володіє одна людина (викладач), впливає на свідомість іншої людини (студента), стає доступним для неї, за умови їх екстеріоризації (В. Загвазінський) [2, с.160].

Сенситивно-рефлексивний критерій передбачає вимір емоційно-почуттєвого аспекту навчання і його естетичної спрямованості за рахунок широкого використання творів музичного і образотворчого мистецтва, художньої літератури, які ілюструють сенс, естетичну і загальнокультурну значущість процесу професійної підготовки вчителя музики, сприяють формуванню аксіологічних і естетичних регулятивів музично-естетичної і художньо-педагогічної діяльності.

Показниками цього критерію є:

– *істотні відмінності* в успішності студентів, проявах культури їх поведінки, у ставленні до навчання і музично-педагогічної діяльності, у характеристиках емоційного клімату музично-педагогічного факультету, джерелом якого є атмосфера співпраці і взаємного визнання;

– розвивальне навчання;
– *спільність зусиль*, що означає установку на включеність всіх членів співтовариства у створення творчого продукту на рівні когнітивної, емоційної і психологічної діяльності;
– *прагнення надавати підтримку* будь-якому члену співтовариства.

Критерій креативно-розвивального навчання – дає можливість фіксувати послідовну заміну інформативних методів навчання концептуально-аналітичними і пошуковими, а також використання особистісно-діяльнісних технологій навчання, методів музично-естетичної, художньо-педагогічної, комунікативної та аксіологічної діяльності, що створюють сприятливі умови для формування розвивального середовища професійної підготовки і повноцінного прояву особистісних професійних якостей майбутніх учителів музики, їх творчого самовираження, самореалізації та розвитку здібностей.

Показниками цього критерію є:

– здійснення інноваційних процесів, динаміка і творчість передбачення в художньо-педагогічних технологіях, реалізація альтернативних художньо-педагогічних ідей;
– вміння творчо користуватися певним обсягом засвоєної інформації, знаходити її, використовувати у практичній діяльності;
– вміння професійно мислити, творчо використовувати набуті знання, вміння, навички музично-педагогічної діяльності, вдосконалювати свою музичну і педагогічну майстерність;
– рівень володіння методом оцінної та виконавської інтерпретації музичних творів.

Варіативно-комунікативний критерій – виявляє міру використання особистісно орієнтованої, варіативної педагогіки навчання, яка індивідуалізувалася залежно від типу мислення і психологічних особливостей студента. Введення цього критерію зумовлене також

тим, що успіх професійної підготовки майбутніх учителів музики залежить не тільки від зовнішніх чинників, але і від внутрішніх, зокрема від їх музичної обдарованості, індивідуально-психологічних, комунікативних, психофізіологічних особливостей, врахування яких розглядається як необхідна умова гуманізації вищої освіти.

Показниками цього критерію є :

- установка на варіативність, відсутність одноманітності;
- диференційоване навчання;
- наявність гнучких освітніх програм;
- *інтерсуб'єктність*, яка виключає домінування директивної інтенційності, мети виховання стосовно особистості, якій маємо допомогти в її розвитку і становленні [3, с.175-180];
- надання студентам можливості самим визначити траєкторію індивідуального розвитку (І. Якиманська) [7, с.82].

Відповідність чи невідповідність розвивального середовища професійної підготовки майбутнього вчителя музики визначеним критеріям дає можливість встановити рівні його сформованості, які згідно з методикою нашого дослідження визначалися на основі стадій розвитку розвивального середовища.

Важливо з цього приводу згадати досвід А. Макаренка, який визначав чотири стадії розвитку колективу: на *першій стадії* – організатор колективу повинен брати на себе диктаторські повноваження; на *другій стадії* формується ядро колективу; на *третьій* – вводяться елементи демократії; *четверта стадія* є найважливіша у розвитку колективу – стадія самовиховання [4].

Якщо на факультеті вже сформовано розвивальне середовище професійної підготовки, то для першокурсників початкова стадія професійної підготовки буде етапом *адаптації і входження у співтовариство*. В іншому випадку йдеться про включення у процес професійної підготовки, формування у свідомості першокурсника власного ставлення до оточуючого освітнього середовища, яке в залежності від мотивації, потреб, соціальних, музично-естетичних та інших ціннісних орієнтацій студента може сприйматися як розвивальне, але може викликати зворотну реакцію. З огляду на те, що викладачі музично-педагогічного факультету до кожної нової студентської групи входять на початку навчального року вперше і для кожного із першокурсників починає формуватися нове розвивальне середовище, то ми розглядаємо початкову стадію навчання (для першокурсників і викладачів, які викладають на першому курсі) як початкову стадію формування розвивального середовища.

Тому цей *перший рівень* означили як *адаптивно-коригуючий* – на цьому рівні, згідно з теорією А. Макаренка, вирішуються організаційні питання і РСПП виступає як жорстко структурована система керівництва, водночас проявляється вміння викладача побачити музичну і педагогічну обдарованість студента, визначити сферу його інтелектуальних і творчих сил. Для адаптивного рівня характерним є нестійке ставлення суб'єктів навчально-виховного процесу до традиційної системи освіти. Процес адаптації операційно врівноважує цю нестійкість.

Другий рівень - репродуктивно-діяльнісний – де спілкування спрямоване на пошуки взаєморозуміння і результатом цього рівня та передумовою подальшого перетворення РСПП є узгодження позицій сторін (викладачів і студентів) та взаєморозуміння щодо мети, завдань і смислу професійної підготовки, психолого-педагогічна підтримка з боку викладачів, наслідування прикладу своїх наставників з боку студентів, на тлі взаємодовіри, активної, творчої взаємодії педагогів і вихованців, що створює «колективне духовне життя факультету». Студент у процесі формування розвивального середовища професійної підготовки гостріше відчуває *прагнення викладачів і однокурсників надавати йому підтримку* і в його свідомості формується потреба і внутрішнє моральне правило надавати підтримку будь-якому члену співтовариства, яке з часом буде переноситись на майбутніх учнів.

Третій рівень – креативно-продуктивний – де кредо викладача «відкрити перед студентом двері, але не намагатись його в ці двері проштовхувати», а для студента можна запозичити, перефразувавши відоме висловлювання «допоможи мені зробити це самому».

Майбутній учитель музики, відчуваючи потребу у самоствердженні, намагається проявляти креативні здібності, а у подальшому, під впливом розвивального середовища професійної підготовки реалізує себе у продуктивній музично-педагогічній діяльності.

На цьому рівні яскравіше проявляються відмінності в успішності студентів, проявах культури поведінки, конкретизується ставлення до навчання, виявляються переваги у тому чи іншому виді музично-педагогічної діяльності, стабілізується емоційний клімат у студентській групі і ставлення до норм поведінки у творчому педагогічному і студентському співтоваристві, особливих і характерних саме для цього музично-педагогічного факультету.

Четвертий рівень – продуктивно-розвивальний – де в основі формування РСПП закладена установка на «єдність думки і відчуття» як мета професійного розвитку особистості майбутнього вчителя музики; розвиток обдарувань, виховання розуму і творчих здібностей кожної особистості; актуалізується надання особистості величезного вибору можливостей для індивідуального професійного розвитку і самовдосконалення, «створення, – за словами В. Сухомлинського, – атмосфери різноманітної творчої праці, максимальне використання специфічних можливостей соціокультурного середовища для вирішення завдань становлення особистості» [5, с.78].

П'ятий рівень – який ми означили як *інтегративний рівень саморозвитку і професійного становлення* – відповідає вищій стадії професійної підготовки майбутнього вчителя музики, на якій відбувається інтеграція усіх компонентів моделі формування розвивального середовища професійної підготовки. Характерною ознакою є професійна готовність суб'єктів педагогічної практики до інноваційного пошуку. На цьому рівні майбутній учитель усвідомлює і задовольняє свою потребу у самореалізації. Домінуючою метою і викладача, і студента стає досягнення високого рівня музичного виконавства та педагогічної майстерності.

Співпраця з викладачем набуває консультативного характеру, в ній проявляється здатність критично, осмислено, доказово сприймати і переробляти отриману інформацію. Формування розвивального середовища професійної підготовки характеризується готовністю як з боку викладача, так і студента максимально систематизувати, узагальнювати і генералізувати набуті знання в галузі музичного мистецтва і педагогіки у вигляді рефлексії понять, думок і висновків, а також у виробленні звички оперувати набутими знаннями і досвідом при вирішенні наступних пізнавальних або практичних завдань.

Тісний зв'язок освітнього процесу й освітнього середовища в процесі формування розвивального середовища професійної підготовки майбутнього вчителя музики вимагає від викладача сконцентрувати увагу на особистісно-професійному розвитку, психологічному супроводі у формуванні індивідуальної освітньої траєкторії майбутнього фахівця професіонала (Н. Кузьміна), врахувати його інтереси, здібності, досягнутий рівень професійної підготовки. Освітнє середовище покликане задовольняти потреби особистості в успішній соціальній адаптації, професійному становленні, конкурентоспроможності на ринку праці, зниження фрустраційних витрат у випадку потреби зміни професії, можливості продовження навчання у міру необхідності протягом всього життя.

Висновки. Таким чином, встановлення чітких критеріїв рівня сформованості розвивального середовища професійної підготовки майбутнього вчителя музики дає можливість здійснювати педагогічну діагностику означеного процесу; сприяє розкриттю якості змін, які спостерігаються в розвивальному середовищі і професійному становленні майбутніх учителів музики; уможливує визначення домінуючих факторів ефективності взаємодії студентів і викладачів музично-педагогічного факультету, що впливають на формування розвивального середовища професійної підготовки.

Література:

1. Белогуров А.Ю, Мамонтова Э.Р. Построение образовательного пространства современного вуза: дидактический аспект. Северо-осетинский государственный университет. Интернет
2. Загвязинский В.И. Методология и методика дидактических исследований. – М.: Педагогика, 1982. – 160 с.

3. Квас О.В. Дитиноцентризм у сучасній педагогічній думці як наукова проблема. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. / Редкол.: Т.І.Сущенко (голов, ред) та ін. - Запоріжжя, 2009. - Вип. 55. - С. 175-180
4. Макаренко А.С. З досвіду роботи // А.С.Макаренко. Твори в семи томах. – Т.5. – К.: Рад. шк., 1954.
5. Сухомлинский В.А. Избр. пед. соч. в 3-х т.—Т. 3. - М.: Педагогика, 1978. – С. 78. (-212 с.)
6. Ушинский, К. Д. Избранные педагогические сочинения : В 2-х т. / К. Д. Ушинский; Под ред. А. И. Пискунова. — М.: Педагогика, 1974 – Т.1. – 584 с.
7. Якиманская И.С. О модели личностно-ориентированного обучения. Тезисы докладов республиканской научно- практической конференции. Часть 1. -Тула: ТГПИ,1994. - С.82.

У статті визначено критерії та рівні сформованості розвивального середовища професійної підготовки майбутнього вчителя музики. Розглянуто класифікацію критеріїв формування розвивального середовища професійної підготовки, їх характеристики та показники; рівні сформованості розвивального середовища професійної підготовки майбутнього вчителя музики.

Ключові слова: критерії сформованості розвивального середовища, показники критеріїв, рівні сформованості розвивального середовища.

В статье рассматриваются критерии и уровни сформированности развивающей среды профессиональной подготовки будущего учителя музыки. Рассмотрена классификация критериев формирования развивающей среды профессиональной подготовки, их характеристики и показатели; уровни сформированности развивающей среды профессиональной подготовки будущего учителя музыки.

Ключевые слова: критерии сформированности развивающей среды, показатели критериев, уровни сформированности развивающей среды.

Criteria and levels of formed of developing environment of professional preparation of future music master are examined in the article. Classification of criteria of forming of developing environment of professional preparation, their description and indexes are considered; levels of formed of developing environment of professional preparation of future music master.

Keywords: criteria of formed of developing environment, indexes of criteria, levels of formed of developing environment.